

NEOASKARIDOZUN MÜALİCƏSİNDƏ DƏRMAN BITKİLƏRİNİN ANTHELMINT TƏSİRİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ

R.M.CƏFƏROV, aspirant
Azərbaycan ET Baytarlıq İnstitutu

Heyvandarlığı səmərəli inkişaf etdirmək üçün damazlıq-seleksiya işlərini davamlı olaraq həyata keçirməklə yanaşı, cavanların sağlam yetişdirilməsinə və bəslənməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Cavanlar arasında çox təsadüf olunan xəstəliklərə qarşı ardıcıl, rəşional və səriştəli mübarizə tədbirləri aparılmalıdır. Bu qəbildən qaramalın və camışların körpələri arasında çox geniş yayılmış və təsərrüfatlara ziyan vuran xəstəliklərdən biri də buzov və balaqların neoaskaridozudur.

Neoaskaridoz – Anizakidae fəsiləsinə mənsub olan *Neoascaris vitulorum* (Qoeze, 1782) adlanan nazik bağırsaqla, bəzən isə qursaqda parazitlik edən iri nematodlar tərəfindən törədilir. Bu helmintoza buzov və balaqlar ədəbiyyat məlumatlarına görə ana bətnində olarkən tutulurlar və xəstəlik 3-4 və bəzən 5-6 aylığa qədər davam edir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu helmintin biologiyası demək olar ki, bir qədər mübahisəli və bir az da qaranlıqdır. Odur ki, bu istiqamətdə gələcəkdə əsaslı eksperimental tədqiqatların aparılması məqsəduyğundur.

İntensiv yoluxma zamanı bağırsağın tıxanması, nəticəsində heyvanların ölümü müşahidə olunur. Digər hallarda doğulan buzov və balaqlar sonrakı inkişaf dövründə zəifləyir, onların xəstəliklərə davamlılığı azalır, tez-tez mədə-bağırsaq pozuntularına düşər olurlar və həmin heyvanların gələcəkdə məhsuldarlıq göstəriciləri aşağı olur.

Azərbaycanda neoaskaridozun öyrənilməsi sahəsində bir sıra dəyərli tədqiqatlar aparılmışlar. Bu tədqiqatlar həm elmi, həm də praktiki cəhətdən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. (Q.Ş.Hacıyev, 1951, 1956, 1959; A.Q.Məmmədov, 1959 və.s)

Neoaskaridoza qarşı indiyə qədər anthelmint preparatlar – santonin, heksaxloreten, floru natrium duzu, piperazin və digər kimyəvi preparatlar işlədilmişdir. Lakin bu xəstəliyə qarşı anthelmint təsirə malik olan dərman bitkilərindən istifadə edilməmişdir. Son illərdə Az ETBİ-nin parazitər xəstəlikləri öyrənən laboratoriyasında bir sıra dərman bitkilərinin və onların kimyəvi preparatlarla qarışığının anthelmint xüsusiyyətləri öyrənil-

miş, istehsalata tətbiq üçün təkliflər verilmişdir. Qoyun və quşların helmintozlarına qarşı dərman bitkilərinin anthelmint səmərəsi daha ətraflı öyrənilmiş və onlardan bir neçəsinin işlədilməsi barədə tövsiyələr verilmişdir.

Azərbaycanda helmintologiya sahəsində işləyən alimlərin (Y.H.Hacıyev, 1991, 1997, 1998, 2000; S.H.Məmmədov, 1992; E.N.Məmmədov, 1996; S.Y. Bayramov, 1997, 1998) tədqiqatları göstərir ki, helmintozlara qarşı dərman bitkilərinin müalicə səmərəsinin öyrənilməsi perspektivli sahədir. Ona görə də bizim tədqiqatlarda da neoaskaridoz əleyhinə ekoloji və iqtisadi cəhətdən səmərəli olan və praktiki baxımdan əlverişli, təmiz müalicə vasitələrinin axtarışı aktual məsələ kimi qarşıya qoyuldu. Aparılan təcrübələrdə anthelmint təsiri olan daziotu, yovşan və kəklikotundan istifadə edildi. Təcrübə aparmaq üçün Şəki rayonunun neoaskaridoza görə qeyri-sağlam olan 3 təsərrüfatında təcrübə aparılacaq buzovlardan kal nümunələri götürülüb, parazitər xəstəlikləri öyrənən laboratoriyada Fülleborn üsulu ilə koproloji müayinələr aparıldı. Bu müayinələr nəticəsində 1-3 aylığa qədər yoluxmuş buzovlardan 3 təcrübə və 1 nəzarət qrupları təşkil edildi.

İlk növbədə sınaqdan keçiriləcək dərman bitkilərindən farmaseptikada qəbul edilmiş qaydalara uyğun olaraq 1:10 nisbətində (1 hissə dərman bitkisi və 10 hissə su) dəmləmə hazırlandı. Dəmləmə işlədiləcək gündə (ekstempore) hazırlandı. Dəmlənmiş məhluldan hər kiloqram diri çəkiyə 10 ml miqdarında zond vasitəsilə 12 saatlıq aclıq dietasından sonra gündə 1 dəfə olmaqla 2 gün müddətində buzovlara içirdildi.

Neoaskaridoza qarşı aparılmış dehelmintizasiyanın müalicə səmərəsinə müəyyən etmək üçün qruplar üzərində 5 gün müşahidə aparılmış və neoaskaridlərin ixrac olunması prosesi izlənilmişdir. Dərmanlamadan sonra neoaskaridlərin ixracı əsasən 1-3 günlərdə müşahidə edilmiş, tək-tək ölmüş neoaskaridlər isə 3-4-cü günlərdə müəyyən edilmişdir. Neoaskaridlərin ixrac olunması tam dayandıqdan sonra buzovlardan fərdi olaraq kal nümunələri götürülmüş və laboratoriyada Fülleborn üsulu ilə müayinə edilmişdir. Müayinələrin nəticələri cədvəldə verilir.

№	Buzovların yaşı	Buzovların sayı	İstifadə olunan dərman bitkiləri	Doza (hər kq diri çəkiyə)	Müayinələrin miqdarı	Yoluxmuş buzovların sayı	Müalicə səmərəsi (%) EE
I	1-3 aylıq	9	Yovşan	20 ml	9	3	66,6
II	1-3 aylıq	8	Daziotu	20 ml	8	4	50
III	1-3 aylıq	6	Kəklkotu	20 ml	6	4	33,3
IV	1-3 aylıq (nəzarət qrupu)	5	Su	20 ml	5	-	-

Təcrübələrin nəticələrinin təhlili göstərdi ki, işlədilən dərman bitkilərinin üçü də bu və ya digər dərəcədə neoaskaridlərə anthelmint

təsir göstərir. Lakin yovşanın və daziotunun anthelmint səmərəsi (67-50%) kəklkotundan (34%) yüksək olmuşdur.

+++++

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ СТЕПЕНИ ЗАГРЯЗНЕНИЯ СЫРОЙ НЕФТЬЮ ТЕРРИТОРИИ ТРУБОПРОВОДА БАКУ-ТБИЛИСИ-ДЖЕЙХАН

А.Э.МАМЕДОВ

Институт Почвоведения и Агрохимии НАНА

Территория, охваченная добычей и транспортировкой нефти, влечет за собой неизбежные сбросы углеводородов нефтяного происхождения в окружающую среду. Экологический ущерб от загрязнения почв углеводородами велик – от снижения качества и продуктивности почв до вывода земель из сельскохозяйственного оборота. Высокое содержание нефти и тяжелых нефтепродуктов ухудшает водно-физические свойства почв, что наносит ущерб сельскому хозяйству.

В результате техногенного загрязнения происходит трансформация природных комплексов. Специфика токсического эффекта выбросов нефтедобывающих скважин заключается в сочетании действий газовых компонентов (диоксид серы, оксиды азота и углерода, углеводороды) и твердых веществ.

В результате аварийных ситуаций возможны такие изменения почвенного покрова как: загрязнение почв нефтепродуктами, минерализованными пластовыми водами и химическими реагентами; механические нарушения различной степени; нарушения мерзлотного режима грунтов и активизация эрозионных процессов.

Объектом нашего исследования является участок вдоль нефтяного трубопровода Баку-Тбилиси-Джейхан, охватывающий каштановые и луговые почвы. Каштановые почвы являются одним из основных зональных типов почв на исследуемой территории. Эти почвы распространены в

теплых климатических условиях, здесь среднегодовая температура воздуха около 13°C, количество атмосферных осадков 400-600 мм. Каштановые почвы подразделяются на светлые, типичные и темные. Почвообразующие породы представлены деллювиальными, деллювиально-пролювиальными отложениями, среди которых преобладают карбонатные или гипсоносные суглинки. Геологическое строение и почвообразующие породы имеют большое значение для почвообразования. Горные породы, составляя до 90-95 % от веса почвенной массы, а именно твердую минеральную часть почвы, оказывают большое влияние на физические, механические, химические свойства почвы. Почвообразующие породы исследуемой территории по механическому составу разнообразны. Из них наиболее широко распространены суглинистые и глинистые породы.

В связи с значительной расчлененностью и большой дренированностью Района распространения каштановых почв, грунтовые воды залегают очень глубоко и не играют заметной роли в почвообразовании.

В морфологическом отношении они характеризуются четкой дифференциацией профиля, ясно выраженным гумусовым горизонтом, наличием карбонатно-иллювиального горизонта, заметной биологической обработанностью.

Определение содержания и распределения по профилю гумуса в изучаемых почвах позволило выявить закономерно-